

Lesní roh Václava Františka Červeného ze sbírky Ondřeje Horníka

MARKÉTA KRATOCHVÍLOVÁ
– FRANTIŠEK IBL

Hudební nástroje získávalo České muzeum hudby (ČMH) z různých zdrojů: jedním z nich jsou také odkazy soukromých sběratelů, kteří své – mnohdy velmi rozsáhlé – sbírky věnovali nebo prodali Národnímu muzeu či, v dřívější době, Museu Království českého. Patří mezi ně i sbírka pražského hudebního skladatele, dirigenta a pedagoga Ondřeje Horníka (1864–1917), která se do Musea Království českého dostala jako dar prostřednictvím Městské rady v Karlíně. Vedle velkého množství hudebnin obsahuje přes sto hudebních nástrojů, mezi nimi řadu cenných kusů, z nichž některé se staly součástí stálé expozice ČMH. Vystaven je i lesní roh s evidenčním číslem E 416, jemuž je věnován následující text. Studie vznikla v rámci výzkumného záměru podporovaného MK ČR (MK00002327202) *Osobnosti české vědy a kultury s dílčím tématem Přínos sběratelské činnosti Ondřeje Horníka (1864–1917) pro pramennou základnu k dějinám hudby v Čechách*.

Lesní roh E 416 pochází z dílny Václava Františka Červeného, která byla od poloviny 19. století nejuznanějším producentem žesťových nástrojů ve střední Evropě. **Václav František Červený** (1819–1896) po sobě zanechal rozsáhlé nástrojařské dílo. Je autorem řady vynálezů a zlepšení – mnohé přejali nástrojaři na celém světě a dodnes z nich těží. Pocházel z rolnické rodiny z Dubče u Běhovic, v Praze se učil hudebnímu nástrojařství a se stavbou žesťových nástrojů se začal seznamovat v dílně Jana Adama Bauera. Poté, co prošel několika nástrojařskými dílnami v Čechách, na Moravě, na Slovensku i ve Vídni, si v roce 1842 otevřel dílnu na Velkém náměstí v Hradci Králové. V roce 1844 získal první patent na nový rohový nástroj zvaný *cornon*, který byl určen především pro vojenské jízdní čety. Poté následovala řada dalších patentů a inovací: ke konci života jich měl na kontě několik desítek. Se svými nástroji slavil úspěchy na průmyslových výstavách v Evropě i ve Spojených státech a zároveň s tím rozšiřoval soukromé obchodní aktivity. Nástroje dodával mimo jiné ruské armádě, pro jejíž útvary vyvinul např. signální trubky zvané *rožky*. V roce 1859 jeho továrna zaměstnávala již osmdesát lidí. S tím, jak se firma rozrůstala,

zapojoval V. F. Červený do jejího fungování své syny. Pod jménem *V. F. Červený a synové* firma prosperovala od 70. let 19. století až do roku 1948, kdy byla továrna znárodněna a začleněna do státního podniku *Amati Kraslice*. V roce 1993 se firma zprivatizovala pod názvem *Amati - Denak (Dechové nástroje Kraslice)* a v její pobočce v Hradci Králové se nástroje pod značkou *V. F. Červený* vyrábějí dodnes.

Červený se vedle konstrukce a výroby dechových nástrojů věnoval i otázkám teoretickým: je autorem několika textů o žesťových nástrojích a již v osmadvaceti letech navrhl a vydal české hudební názvosloví pro tuto nástrojovou skupinu.¹ Některé jeho termíny – např. *snížec*, *strojivo*, *táhlo* – se stále používají. Zabýval se rovněž komponováním a byl obecně společensky velmi aktivní, např. jako radní města Hradce Králové.²

Červený svou kariéru zahájil v době, kdy skupina žesťových nástrojů procházela bouřlivým vývojem. Na jeho počátku stál vynález strojiva, s nímž v roce 1818 přišli Heinrich Stölzel a Friedrich Blühmel a který umožnil chromaticizaci žesťů. Nástrojaři pak realizují velké množství vynálezů – některé formují žesťové nástroje do dnešní podoby, jiné zanikají.

Kolem poloviny 19. stol. se začínají rýsovat dvě koncepce ve stavbě žesťových nástrojů: škola rakouská, pokrývající tehdejší Rakousko-Uhersko a Německo, a škola francouzská, k níž se vedle Francie hlásila také Anglie, Belgie a Rusko. Zatímco V. F. Červený byl předním představitelem rakouské školy, jeho protějškem a rivalem byl Belgičan Adolphe Sax. Podstatným rozlišujícím prvkem obou škol byla menzura tubusu. Rakouská škola volila tubus co nejširší menzury a tím na délku kratší, Francouzi naopak stavěli užší menzuru. Další rozdíl mezi oběma školami byl v použití strojiva. V případě francouzské školy šlo o strojivo pístové, které se vkládalo zhruba doprostřed tubusu. Rakouská škola používala strojivo zákružkové neboli cylindrové,³ které vsazovala blíže nátrubku. Zdokonalováním strojiva se V. F. Červený zabýval od začátku své kariéry. Nejvýznamnější vynález v této oblasti vznikl již v roce 1846: byla to takzvaná *zvukovodka* (německy *Tonwechselmaschine*), která umožňovala rychlou změnu ladění a která sklídila velký úspěch mezi hudebníky a zároveň byla, bez ohledu na Červeného patent, kopírována konkurenčními nástrojaři.

Lesní roh E 416 je jednoduchý tříventilový lesní roh se zákružkovým (cylindrovým) strojivem. Použité zákružkové strojivo je pro nástroje V. F. Červeného typické. Šroubovací víčko k otevření ventilu se nachází na vrchní straně pod tlakadly, nikoliv zespodu, jak je tomu u moderních nástrojů. (Firma Červený způsob umístění víčka změnila během první čtvrtiny 20. století.) Jako všechny žesťové používá i tento nástroj prodlužovací princip (čím delší sloupec vzduchu, tím hlubší tón) a pomocí jednotlivých ventilů snižuje základní tón nebo některý z vyšších harmonických tónů o 1 – ½ – 1½ tónu. Korpus nástroje je vy-

1) ČERVENÝ, Václav Frant.: *Hudební Názvosloví čili pojmenování žesťových (plechových) hudebních nástrojů a některých dílů jejich...*, Hradec Králové s. a., 8 s.

2) Z literatury o životě V. F. Červeného lze uvést následující tituly: PAVLÍK, Jiří: *Václav František Červený, doba, život, dílo*, Torst, Praha 2006, 245 s. ČERVENÁ, Soňa: *Můjváclav*, Opus musicum, Brno 2001, 143 s. MORAVEC, Josef: *Václav František Červený, muzikant, podnikatel, vynálezce*, Městská část Praha-Dubec, Sokol Dubec, 1996, 40 s.

3) *Zákružkové* strojivo je původní Červeného pojem a je obvyklý v české organologické literatuře. Pro tento typ strojiva se rovněž používá termín *cylindrické* nebo *cylindrové* strojivo, ačkoliv není výstižný, protože jeho hlavní prvek, bubínek či měnič, se již dlouhou dobu vyrábí kuželový.

roben tradiční metodou ze stříhu a klínu. Ozvučník o průměru 277 mm lemují ozdobný pakfongový⁴ věnec, na němž je vyryt nápis *Z c: k: priv. fabriky Vac: Fran: Cerveného v Hradci Kralove*. Věnec na korpus se napojuje způsobem typickým pro českou nástrojařskou praxi 19. stol. Na ústnici nástroje je vyraženo *As 1*.

Výborný stav nástroje napovídá, že zjevně nebyl příliš používán. Svědčí o tom především těsnost ventilů strojiva, které nenesou téměř žádné stopy opotřebení vzniklého pravidelným otáčením ventilu v pouzdře, a také zachovalé uložení ventilů v horním a dolním ložisku. Nepřesnosti v chodu strojiva lze připsat spíše nedokonalosti tehdejšího strojního obrábění. Znamky poškození, jaké často způsobuje koroze vnitřních tahů vlivem vlhkosti, neprozrazují ani čtyři tahy, jejichž chod je bezproblémový a těsný. Nástroj neprodělal žádnou zásadní opravu.

Lesní roh E 416 se pravděpodobně dostal do Musea Království českého na začátku roku 1918 a spolu s třírozměrnými předměty z Horníkovy sbírky včetně dalších hudebních nástrojů byl uložen do tehdejšího oddělení historické archeologie. V inventáři „sbírek, mineralií, sošek, obrazů odkázaných zesnulým p. O. Horníkem, prof. konservatoře obci Karlínské“, pořízeném 7. listopadu 1917,⁵ nejsou hudební nástroje blíže specifikovány, žesťových je však uvedeno nejvíce (48 kusů). Do knihy přírůstků hudebního oddělení NM byl tento lesní roh zapsán v roce 1951 (č. př. 1401/51), a to jako *lesnice prostá in As, zn. Červený*.⁶ V inventární knize téhož oddělení je popis nástroje podrobnější: *Lesnice in As („s“ je tužkou škrtnuto). Z mosazného plechu se třemi zákružkovými zápojkami. Věnec roztrubu z bílého kovu zdoben páskem z palmet. Vyražen nápis Z c: k: priv. fabriky Vac: Fran: Cerveného v Hradci Kralove. Bez nátrubku. Rozměry 408 - 11,6 - 279. Další zápis o nástroji představuje inventární karta z roku 1985, kde je uveden fundament nástroje jako A 1.*

Protože z výše uvedených zápisů není jasné, zda jde o nástroj laděný v A nebo As, byl nástroj pro účely této studie nově změřen. Získány byly následující údaje: menzura (průměr vrtání) 11,14 mm, průměr ozvučníku 277 mm, celková délka vzduchového sloupce 2961 mm, z toho válcová část od nátrubku ke strojivu (včetně strojiva) 994 mm, od konce strojiva k ozvučníku 1961 mm. Z toho tedy vyplývá, že strojivo je vsazeno blíže k nátrubku v souladu s praxí rakouské nástrojařské školy. Až ke strojivu má tubus válcový průběh, neboť je v něm umístěn ladící tah.

Akustické měření bylo provedeno ve výzkumném centru hudební akustiky na Hudební fakultě Akademie múzických umění pomocí měřicího systému BIAS (Berkley Integrated Audio Software). Po opakovaném změření akustické impedance vyšel základní tón na frekvenci 102 Hz, což při přepočtu na komorní a o frekvenci 440 Hz odpovídá tónu As. S tím souhlasí údaj vyrytý na ústnici nástroje a naopak je to v rozporu s laděním uvedeným na inventární kartě, se zmíněnou opravou záznamu o ladění v inventární knize, jakož i s údajem v aktuálním inventáři oddělení hudebních nástrojů.

4) Pakfong je mosazná slitina s vyšším obsahem niklu, tudíž je méně žlutá.

5) ANM, fond RNM, karton 87, č. inv. 56120. Inventář i s finančním ohodnocením byl sestaven na požádání Městské rady v Karlíně a se souhlasem Praesidia Musea Království českého.

6) Systematicky evidováno dne 19. 9. 1951.

Dalším problémem je datace nástroje. Ačkoliv aktuální inventární záznam datuje nástroj po roce 1876, z několika důvodů se domníváme, že nástroj ve skutečnosti vznikl před tímto rokem. Za prvé – tento názor podporuje již zmíněný nápis na věnci. Firma V. F. Červený používala vícero druhů signování, od stručných po rozsáhlé nápisy. Signování obsahující „c. k. priv. fabrika“ bylo používáno u starších nástrojů a kolem roku 1875 začalo být nahrazováno jednodušším signováním: „V. F. Červený Hradec Králové“ nebo „Königgrätz“.⁷ Druhým argumentem pro přehodnocení datace nástroje je použitý druh strojiva. Kolem let 1870–1880 měly už Červeného nástroje s cylindrovým strojivem převod daleko kratší, pohodlnější a přesnější, než je převod na popisovaném nástroji. Dřívějšímu vzniku nástroje nasvědčují také zmínky v textech Gunthera Joppiga a Bohuslava Čížka⁸ o katalogu datovaném do roku 1846 a obsahujícím vyobrazení lesního rohu, který se podobá nástroji E 416.

Lesní roh E 416, uložený v ČMH, patří ke vzácným nástrojům hned z několika důvodů. Jedním z nich je paradoxně skutečnost, že se nejedná o mistrovský výrobek, ale o ukázkou běžné produkce. Žesťové nástroje obecně nepatřily mezi objekty velkého zájmu sběratelů, a pokud ano, jednalo se o nástroje něčím výjimečné nebo o ukázky zahraniční produkce. To je např. případ sbírky při Střední průmyslové škole v Kraslicích, která obsahuje významné zahraniční nástroje, mimo jiné originální nástroje Adolpha Saxe, ale pouze malé množství nástrojů kraslické provenience. Žesťové nástroje byly v českých zemích v 19. a 20. století natolik rozšířené, že nebyly vnímány jako sběratelsky atraktivní. Ve městech i na venkově fungovalo velké množství souborů s žesťovými nástroji, nelze pominout vojenské kapely. Když nějaký nástroj přestal sloužit, byl jednoduše vyhozen. Ukázek standardní produkce žesťových nástrojů se proto do současnosti zachovalo velmi málo. Dalším důvodem výjimečnosti tohoto exempláře je jeho dobrý stav. Jak bylo zmíněno výše, nástroj nenesl stopy žádných oprav a zřejmě nebyl příliš používán.

A co je důležité: jedná o jednoho z mála, možná jediného zástupce tohoto typu nástroje. V ČMH se pod číslem E 415 nachází ještě jeden roh signovaný letovanou etiketou V. F. Červený – strojivový lesní roh laděný in Des s jiným typem strojiva, totiž strojivem vídeňským. Tento nástroj možná ani nepochází z dílny V. F. Červeného, protože etiketa je vyrobena dosti hrubě a nepravidelně a je k nástroji přiletována, což odporuje praxi Červeného. Článek Jindřicha Kellera⁹ zmiňuje další lesní roh V. F. Červeného, uložený ve sbírce v Kraslicích, jde však o pozdější nástroj s valivým strojivem. Podle dostupných informací je tedy lesní roh E 416 z pozůstalosti Ondřeje Horníka jediným dochovaným zástupcem svého typu z dílny V. F. Červeného.

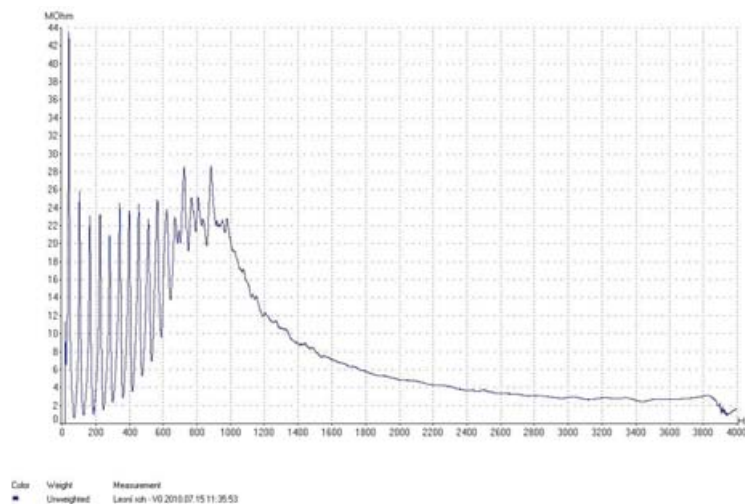
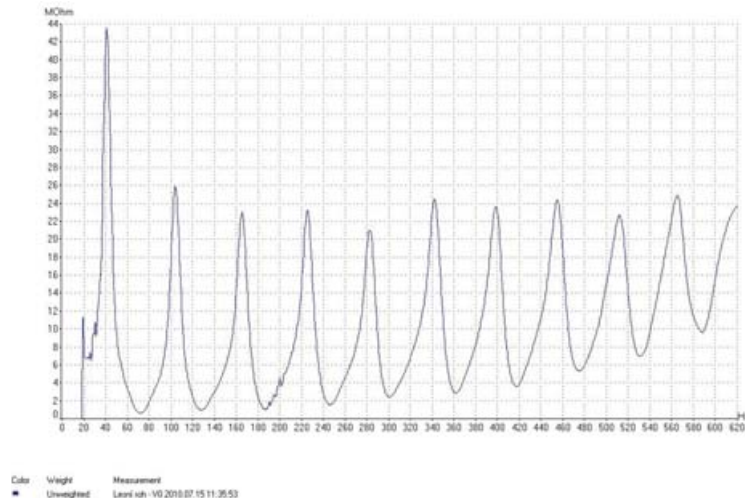
Horník přistupoval ke sběru nástrojů jinak, než bylo na přelomu 19. a 20. století zvykem, a zajímal se nejen o nástroje exkluzivní, ale i o běžnou nástrojařskou produkci. Díky

7) Nástroje byly signovány jak v češtině tak němčině, také s ohledem na to, pro který trh byl nástroj určen. Náš byl tedy zřejmě určen pro tuzemský trh.

8) JOPPIG, Gunther: *Václav František Červený, Erfinder und Hersteller von europäischem Rang*, in: 150 Jahre. Václav František Červený & synové. Ein Blasinstrumenten-Hersteller in internationalem Format, Praha 1991, s. 7-8. ČÍŽEK, Bohuslav: *Václav František Červený a jeho hudební nástroje v pražském Národním muzeu*, in: *Hudební nástroje*, roč. 29, č. 4, 1992, s. 202.

9) KELLER, Jindřich: *Kraslická sbírka hudebních nástrojů*, in: *Hudební nástroje*, roč. 5, 1968, č. 5, s. 155.

jeho sbírce se dochoval reprezentativní výběr nástrojů staršího období v dobrém stavu. Příklad lesního rohu E 416 z Českého muzea hudby význam Horníkovy sbírky pro poznání vývoje hudebních nástrojů v Čechách a na Moravě jen potvrzuje.



Graf akustické impedance, který je výsledkem měření lesního rohu E 416. Nahoře je celý průběh křivky, dole detail počátku křivky. Frekvence základního tónu nástroje se odečítá z druhé amplitudy. (Měření bylo provedeno pomocí systému BIAS ve výzkumném centru hudební akustiky na HAMU Praze.)

Graph of acoustical impedance based on measurement of the French horn E 416. First the entire curve (above), then a detail of the beginning thereof (below). The frequency of the instrument's fundamental tone is read from the second peak. (Measurement carried out using the BIAS system in the musical acoustics research centre of the Academy of Performing Arts College of Music in Prague.)

A French Horn by Václav František Červený from the Collection of Ondřej Horník

MARKÉTA KRATOCHVÍLOVÁ AND FRANTIŠEK IBL

The Czech Museum of Music has acquired musical instruments from various sources, including private collectors who donated or sold their collections – often very extensive – to the National Museum or its predecessor the Museum of the Kingdom of Bohemia. One of those collections is that of the Prague composer, conductor, and pedagogue Ondřej Horník (1864-1917), which came to the Museum of the Kingdom of Bohemia as a gift via the Town Council of Karlín. Besides a large number of musical manuscripts and prints the collection contains over a hundred musical instruments, including many valuable specimens of which some have become parts of the museum's permanent exposition. One such instrument on display is a French horn with the Inventory No. E 416, which is the subject of the following discussion. This study was written as part of a research project supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic (MK00002327202) titled *Osobnosti české vědy a kultury* (Leading Figures in Czech Science and Culture), including a section called *Přínos sběratelské činnosti Ondřeje Horníka (1864-1917) pro pramennou základu k dějinám hudby v Čechách* (The Contribution of the Collecting Activity of Ondřej Horník, 1864-1917, to the Source Base for the History of Music in the Czech Lands).

The French horn E 416 comes from the shop of **Václav František Červený** (1819-96), who in the mid-nineteenth century became the most acclaimed producer of brass instruments in central Europe. Červený left behind an extensive output of instruments and was responsible for numerous inventions and improvements, many of which were appropriated by instrument makers around the world and are still utilized today. Born to a farming family in Dubeč near Běchovice, he studied musical instrument making in Prague and began to become acquainted with construction of brass instruments in the workshop of Jan Adam Bauer. After having worked in several instrument-making shops in Bohemia, Moravia, Slovakia, and Vienna, in 1842 he opened his own shop on Velké náměstí (Main Square) in Hradec Králové. In 1844 he obtained his first patent, for a new horn called the *cornon* intended mainly for cavalry platoons. Then came many more

patents and innovations – several dozen in all by the end of his life. Červený scored successes with his instruments at industrial exhibitions both in Europe and in the USA, and also expanded his private business activities. One of his customers was the Russian army, for whose units he developed various instruments including special signal trumpets called *rozšky*. By 1859 his factory had eighty employees. As the firm grew he brought his sons into the operation; it prospered under the name *V. F. Červený a synové* (V.F. Červený and Sons) from the 1870s until 1948, when the factory was nationalized and incorporated into the state enterprise Amati Kraslice. Then in 1993 the firm was privatized under the name of Amati-Denak (the latter word an acronym for *Dechové nástroje Kraslice* meaning Wind Instruments of Kraslice); instruments with the *V.F. Červený* trademark are still produced today in its branch in Hradec Králové.

Besides design and production of wind instruments, Červený also engaged in theoretical issues. He wrote several studies devoted to brass instruments, and when only twenty years old devised and published a Czech system of terminology for them.¹ Some of his terms – e.g. *snižec* (slide, as in slide trombone), *strojivo* (valve system), and *táhlo* (pulling rod) – are still used today. He also composed, and was very active in society, e.g. as a councillor of the city of Hradec Králové.²

Červený launched his career during a period when brass instruments were undergoing dramatic developments, beginning in 1818 with the invention by Heinrich Stölzel and Friedrich Blühmel of a valve system that allowed them to play chromatic tones. Instrument makers came forward with a large number of inventions; some of them brought brass instruments to their present form, while others achieved no widespread usage.

Around the middle of the nineteenth century two conceptions of brass instrument construction began to take shape: the Austrian school which prevailed in the Austro-Hungarian Empire and Germany, and the French school which was used in France, England, Belgium, and Russia. V.F. Červený was a leading exponent of the Austrian school; his counterpart and rival was the Belgian Adolphe Sax. An important feature distinguishing the two schools from each other was the scaling of the tube. The Austrian school chose a tube of the widest possible scaling (which was consequently shorter), while the French used a narrower scaling. Another difference between the two schools was in the valve system employed. The French school used piston valves, which were inserted about in the middle of the tube. The Austrian school used rotating valves,

1) ČERVENÝ, Václav Frant.: *Hudební Názvosloví čili pojmenování žesťových (plechových) hudebních nástrojů a některých dílů jejich [...]* (Musical Terminology, or The Naming of Brass Instruments and Some of Their Parts [...]), Hradec Králové s. a., 8 pp.

2) From among writings about the life of V.F. Červený we might mention the following. PAVLÍK, Jiří: *Václav František Červený, doba, život, dílo* (V.F. Červený – His Time, His Life, His Work), Torst, Prague 2006, 245 pp. ČERVENÁ, Soňa: *Můjváclav* (My Václav), *Opus musicum*, Brno 2001, 143 pp. MORAVEC, Josef: *Václav František Červený, muzikant, podnikatel, vynálezce* (V.F.Č. – Musician, Entrepreneur, Inventor), Městská část Praha-Dubeč, Sokol Dubeč, 1996, 40 pp.

also called cylindrical valves,³ which were inserted nearer to the mouthpiece. From the beginning of his career V.F. Červený worked on improving the valve system. His most important invention in this area came already in 1846 and was called the *zvukovodka* (*transposing valve*, in German *Tonwechselmaschine*), which allowed a swift change of tuning. It became very popular among musicians and, notwithstanding Červený's patent, was copied by competing instrument makers.

The French horn E 416 in the Czech Museum of Music is a simple three-valve instrument using a rotating (cylindrical) valve system as do most of Červený's instruments. The screwable cover for opening the valve is situated on the top side under the finger tabs, not on the bottom as in modern instruments. (The Červený firm changed its placement of the cover during the first quarter of the twentieth century.) Like all brass instruments, this horn uses the extension principle: the longer the air column, the deeper the tone. And it lowers the fundamental tone or one of its harmonics by a semitone, a full tone, or a tone and a half using the various valves. The body of the instrument is constructed in the traditional manner. The bell, having a diameter of 277 mm, is rimmed with a decorative band of pakfong⁴ on which the following inscription is engraved 'Z c: k: priv. fabriky Vac: Fran: Cerveného v Hradci Kralove' (From the imperial-royal private factory of V.F. Červený in Hradec Králové). This decorative band is connected to the instrument's body in a way that is typical of Czech instrument-making practice in the nineteenth century. Imprinted on the instrument's mouth-piece is 'As 1' (A flat 1).



Signování na věnci lesního rohu E 416
Insigria on the bell of the French horn E 416

3) The Czech term *zákrůžkové*, meaning rotating, was first introduced by Červený and is used in Czech organological literature. More common among both organologists and instrument makers in a broader context is the term *cyklrické* (cylindrical), which however is inappropriate because for a long time now the main element – the drum (or 'changer') – has been made in a conical shape.

4) Pakfong is a brass alloy with a higher proportion of nickel, meaning it is less yellow.

The instrument's excellent condition suggests that it was not used very much. This is shown especially by the close fitting of the valves, on which we see almost no signs of wear from regular turning of the valve in the case, and also by the well-preserved mounting of the valves in the top and bottom bearings. Imprecision in operation of the valve system is probably attributable to the early stage in development of metal machining at that time. There is no sign of corrosion of the insides of the four ducts: they are tight and function with no problems. The instrument has not undergone any major repairs.

This horn probably came to the Museum of the Kingdom of Bohemia early in 1918; together with other three-dimensional objects from Horník's collection including additional musical instruments it was deposited in the division of historical archaeology. In an inventory taken on 7 November 1917 of 'collections, minerals, statuettes, and paintings bequeathed by the late Mr. O. Horník, professor at the conservatory, to the town of Karlín'⁵ musical instruments are not specified individually, but we can see that brass instruments were most numerous with forty-eight items. This particular horn was entered into the book of acquisitions of the National Museum's music division in 1951 (with Acquisition No. 1401/51) as a 'simple French horn in A flat of the Červený trademark'.⁶ In the same division's inventory book the description is more detailed:

French horn in A flat [in the original Czech As, but with the 's' crossed out in pencil leaving A]. Of brass sheet metal with three rotating valves. A band of white metal around the bell decorated with a row of palm leaves. Engraved inscription 'From the imperial-royal private factory of Vác. Frant. Červený in Hradec Králové'. Without mouthpiece. Dimensions 408 - 11.6 - 279.

Another description of the instrument may be found on an inventory card from 1985, which gives the instrument's fundamental tone as A 1.

Because these registries leave us in doubt as to whether the instrument is tuned in A or in A flat it was measured for the purposes of this study, with the following results: scaling (diameter of the bore) 11.14 mm, diameter of the bell 277 mm, total length of the air column 2,961 mm, of which the cylindrical portion from the mouthpiece up to and including place where the valve system is mounted measures 994 mm, and from the end of the valve system to the bell 1,961 mm. From this it follows that the valves are placed nearer to the mouthpiece, in accord with the practice of the Austrian instrument-making school. The portion of the tube above the valves is cylindrical, because a tuning rod is placed in it.

Acoustical measurements were taken in the musical acoustics research centre at the Academy of Performing Arts College of Music based on Berkley Integrated Audio Software (BIAS). Repeated measurement of acoustical impedance showed that the fundamental tone has a frequency of 102 Hz, which with standard tuning of the tone a' at 400 Hz

5) Archive of the National Museum, National Museum Registry, Carton 87, Inventory No. 56120. This inventory, including a financial appraisal, was commissioned by the Town Council of Karlín with the consent of the executive committee of the Museum of the Kingdom of Bohemia.

6) Systematically registered on 19 September 1951.

corresponds to a low A flat. That is the tone engraved on the instrument's mouthpiece, but is contradicted by the tuning given on the inventory card, by the above-mentioned correction of the entry concerning tuning in the inventory book, and by the tone specified in the current inventory of the Musical Instruments Division.

Another problem is the instrument's dating. Although the current inventory entry dates the instrument to 1876 or later, for several reasons we believe it was actually constructed before that year. In the first place this view is supported by the above-mentioned inscription on the decorative band on the bell. The V.F. Červený firm used several types of identifying inscriptions varying in length. Inscriptions including 'imperial-royal private factory' were used on older instruments, and around 1875 began to be replaced by a simpler inscription: 'V.F. Červený Hradec Králové' or 'Königgrätz'.⁷ Another argument in favour of revising the instrument's dating is the type of valve system used. By around the 1870s Červený's instruments with cylindrical valve systems had transmission that was much shorter, more comfortable, and more precise than that of the instrument being described. Further support to the earlier dating comes from an illustration of a French horn similar to our instrument in a catalogue dated 1846, as mentioned in writings by Gunther Joppig and Bohuslav Čížek.⁸

The French horn E 416 deposited in the Czech Museum of Music is considered a rare instrument for several reasons. Paradoxically, one of them is the fact that it is not a masterpiece, but an example of ordinary production. Brass instruments generally did not attract much attention from collectors, and if so, the instruments were in some way exceptional or came from abroad. For example the collection of the Industrial Secondary School in Kraslice contains important foreign instruments, including original instruments by Adolphe Sax, but only a small number of instruments from Kraslice. Brass instruments were so common in the Czech lands in the nineteenth and twentieth centuries that they held little interest for collectors. Both in towns and in villages there were many ensembles having brass instruments, and we must not forget military bands. When an instrument stopped functioning it was simply discarded, and as a result very few examples of standard brass instrument production have been preserved.

Another exceptional trait of our specimen is its good condition. As mentioned above, the instrument shows no signs of repairs and was probably not heavily used.

And what is important: this is one of the few preserved representatives, or perhaps the only one, of this type of horn. The museum holds another instrument bearing the name V.F. Červený under the number E 415 – a valved French horn tuned in D flat with a different type of valve system, namely the Viennese type. However, this instrument

7) Instruments bore maker's inscriptions either in Czech or in German, partly depending on the market for which the given instrument was intended. The instrument in question was apparently intended for the domestic market.

8) JOPPIG, Gunther: *Václav František Červený, Erfinder und Hersteller von europäischem Rang, in 150 Jahre. Václav František Červený & synové. Ein Blasinstrumenten-Hersteller in internationalem Format*, Prague 1991, pp. 7-8. ČÍŽEK, Bohuslav: 'Václav František Červený a jeho hudební nástroje v pražském Národním muzeu' (V.F.Č. and his Musical Instruments in Prague's National Museum), in *Hudební nástroje* (Musical Instruments), Vol. 29 (1992), No. 4, p. 202.

may not even come from Červený's workshop, seeing as the inscription is quite rough and irregular, and is soldered to the instrument which is contrary to Červený's practice. An article by Jindřich Keller⁹ mentions yet another French horn by Červený, deposited in the collection in Kraslice, but this is a later instrument with a rolling valve system. Thus according to available information the French horn E 416 from Ondřej Horník's estate is the only preserved example of its type from Červený's workshop.

Horník took a different approach to collecting instruments than was usual in the late nineteenth and twentieth centuries, and was interested not only in masterpieces but also in ordinary instruments. Thanks to his collection a representative sampling of historical instruments has been preserved in good condition. The example of the museum's French horn E 416 provides further evidence of the importance of Horník's collection for knowledge concerning the development of musical instruments in Bohemia and Moravia.

Lesní roh / French horn
NM-ČMH E 416



⁹ KELLER, Jindřich: 'Kraslická sbírka hudebních nástrojů' (The Kraslice Musical Instrument Collection), *Hudební nástroje* (Musical Instruments), Vol. 5 (1968), No. 5, p. 155.

Beatlemánie!

VERONIKA SEIDLOVÁ

Rok 2010 se v Českém muzeu hudby (ČMH) nesl mimo jiné intenzivními přípravami a realizací výstavního projektu *Beatlemánie!*. Výstava byla otevřena 4. června 2010 a kvůli prodloužení, které si vyžádal velký zájem veřejnosti, ukončena až 6. dubna 2011. Za těchto deset měsíců ji shlédlo 39 315 osob, takže se stala dosud nejnavštěvovanější výstavou Českého muzea hudby v posledních letech.

Nelze nepřiznat, že předpokládaná vysoká návštěvnost a popularizace Českého muzea hudby obecně byla jedním z důvodů při výběru výstavního tématu. Nešlo však jen o pouhá „čísla“, chtěli jsme především pozměnit zažitě představy o naší instituci, kterou širší veřejnost často vnímá pouze v souvislosti s hudbou tzv. vážnou, přestože se věnujeme i hudbě populární. Široce pojaté téma zřejmě nejslavnější kapely euro-americké populární hudby na světě nám umožnilo seriózním způsobem reflektovat vliv The Beatles na životní styl československé mládeže 60. let 20. století. Rok 2010 se navíc pro uspořádání takové výstavy jevil jako obzvlášť vhodný, protože je rokem mnoha výročí s touto kapelou spojených.¹

Úkol to však nebyl tak jednoduchý, jak by se možná na první pohled zdálo. Ze sbírkových fondů ČMH jsme získali oficiální licenční kopie gramofonových desek Beatles vydaných u nás za socialismu a dokonce jednu sběratelskou raritu – kytaru československé výroby Resonet Grazioso, stejnou jako byla ta, na kterou v počátcích své kariéry hrál George Harrison – věděli jsme však, že to nestačí. Rozhodli jsme se totiž uplatnit sociálněantropologické přístupy a přiblížit historii „zezdola“, z pohledu aktéra – mladého fanouška Beatles žijícího v socialistickém Československu 60. let.

Zaměřili jsme se tedy na sběr materiálů, které by fyzicky zpřítomnily cesty, jimiž se beatlemánie oficiálně i neoficiálně dostávala za „železnou oponu“, a na způsoby, jak se zde výsledně projevovala. V tom nám významně pomohly mnohé další domácí instituce, především Popmuseum Praha a Moravské zemské muzeum v Brně, a pak hlavně jednotlivci – soukromí badatelé, sběratelé a pamětníci. Přestože se zpočátku kontakty na ně nenavazovaly snadno, nakonec se kolem výstavy vytvořila celá síť drobných soukromých sběratelů a pamětníků, kteří nám velice ochotně zapůjčili mnoho exponátů. Kromě výstřížků, plakátů a osobních dobových fotografií mladíků s vlasy přes uši to byly často dojemné

¹ V roce 1960 Beatles pod novým názvem odjeli na první turné do Hamburku, v roce 1970 Paul McCartney oznámil, že ze skupiny odchází, rok 1940 je rokem narození tří členů skupiny – Ringo Starra, Johna Lennona a Stuarta Sutcliffa, původního člena The Beatles, který zemřel v roce 1962. V prosinci si navíc kulturní veřejnost připomněla i výročí tragické, uplynulo třicet let od atentátu na Johna Lennona.

rukodělné výrobky z dob minulého režimu, kdy si fanoušci nemohli kupovat suvenýry či fotografické knihy z běžné komerční produkce, ale museli si pomoci sami. Jednalo se například o pečlivě vedené deníky s opsanými články z československého tisku, papírové či dřevěné modely a dokonce i obrazy. Tyto skromné předměty pak umístěním do výstavy nabraly pro své majitele nové významy a poskytly prostor návštěvníkům k identifikaci s vyprávěným příběhem. Méně časté, ale mimořádně zajímavé byly podomácku vyrobené elektrické kytary a baskytary, které vznikaly v touze napodobit obdivované západní vzory i po hudební stránce. Svoji první kytaru nám zapůjčil také jeden z prvních československých bigbitových hudebníků, Pavel Sedláček.

Celou výstavou procházely dvě doplňující se linie: první reflektovala strhující příběh nejslavnější rockové skupiny všech dob od jejich počátků v Liverpoolu, přes vrchol vlny beatlemánie až po rozpad skupiny The Beatles a následné tvůrčí i životní osudy jednotlivých členů. Zvláštní část výstavy jsme pak věnovali kulturním fenoménům 60. let 20. století, které Beatles svou tvorbou a postoji přímo či nepřímo ovlivňovali, nevyhýbali jsme se ani negativním či kontroverzním tématům, jako jsou např. drogy. Druhá prolínající se dějová linka sledovala život mládeže v tehdejší Československu. Zabývala se jak oficiální, režimem schválenou, tak i neoficiální vrstvou tehdejší kultury či módy. Zvláštní důraz jsme kladli na počátky bigbitu v českých zemích a reakce establishmentu na životní styl dlouhovýchlých mladých mužů, tzv. máničků. Závěrečná část výstavy se věnovala osobě Johna Lennona jako ikony svobody, míru a revolty proti většinové společnosti a významu jeho kultu pro odpor proti totalitnímu režimu v 80. letech 20. století.

Výstavu se rovněž podařilo obohatit o autentické „dotýkané“ předměty členů kapely The Beatles, zapůjčené z Floridy a Liverpoolu. Za všechny jmenujme semišovou bundu Johna Lennona, v níž byl vyfotografován na obalu alba Rubber Soul, a bendžolele George Harrisona. Ačkoliv „dotýkané“ předměty Beatles pro nás nebyly z hlediska koncepce výstavy tím nejdůležitějším, sehrály důležitou roli mediálních „taháků“. K nim bezesporu patřily také voskové figuríny členů The Beatles, vyrobené v roce 1964 pro londýnské muzeum Madame Tussaudové.

Zažít dobovou atmosféru napomáhaly audiovizuální a interaktivní prvky: návštěvníci si například mohli posedět v dobovém kině a shlédnout film *Perný den*, mohli založit magnetofonový pásek do kultovního československého magnetofonu Sonet Duo a nahrát na něj písničku z rozhlasu, měli možnost pustit desku z dobového východoněmeckého jukeboxu, namíchat zvuky na mixážním panelu v nahrávacím studiu, napsat svůj vzkaz na repliku Lennonovy zdi atd. Výstavu doprovázel bohatý koncertní program včetně naprosto ojedinělého vystoupení Pete Besta, původního bubeníka The Beatles. Žlutá ponorka, postavená ve dvoraně Českého muzea hudby, „odplula“ v květnu spolu s většinou exponátů do Moravského zemského muzea v Brně, kde je *Beatlemánie!* zpřístupněna od 25. května 2011 do 20. ledna 2012.

Mnoho informací i fotografií lze najít na webových stránkách www.beatlemanie.cz. Fotografie z pražské výstavy a veškeré texty výstavních panelů vyšly ve stejnojmenném katalogu o výstavě (ISBN 978-80-7036-291-4).

Autorský tým:

Hlavní komisařka / Main commissioner: Dagmar Fialová

Odborná komisařka / Professional commissioner: Veronika Seidlová

Autoři výstavy (v abecedním pořadí) / Authors of the exhibition (in alphabetical order):

Jan Břečka, Radek Diestler, Dagmar Fialová, Petr Hrabalík, Marek Junek, Aleš Opekar, Filip Pospíšil, Veronika Seidlová, Taťána Součková a Vladimír Tučapský

Produkce výstavy / Production of the exhibition: Taťána Součková

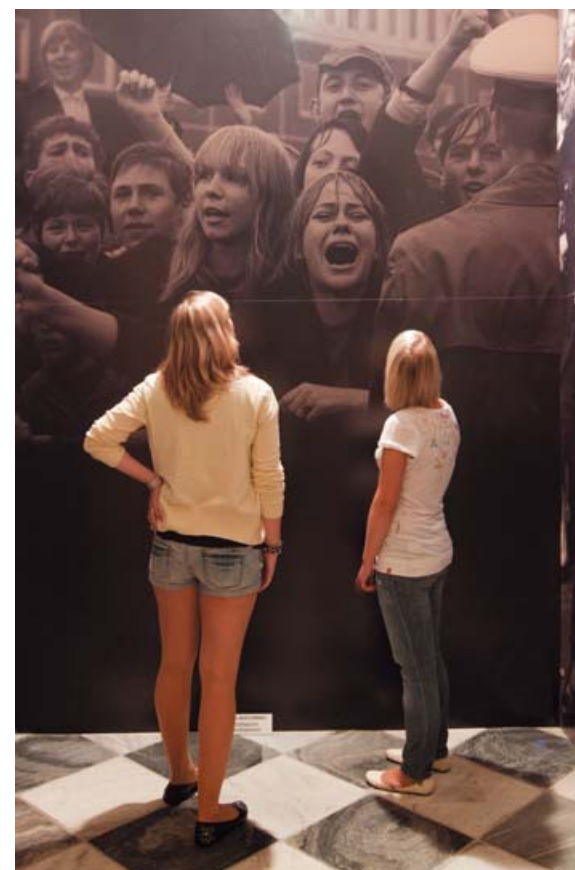
Architektonický návrh / Architectural design: SGL Projekt s. r. o. – Jiří Javůrek a Tereza Karasková

Grafický návrh / Graphic layout: Pavel Hrach

Grafika / Graphic design: i men s. r. o. – Ivan Kremláček, Pavel Hrach, Magda Fišerová

Interaktivní prvky a ozvučení / Interactive elements and sound system: Peter Balog, Martin Musil

Hudba v mixážním zařízení / Music in mixing equipment: Peter Balog



Beatlemánie! – pohled do výstavy /
A view into the exhibition
 Fotografie / Photograph, Martin Musil